

אהרן צייטלין ז"ל

פֿון אליעזר וויזל

אהרן צייטלין האָט געגלייבט אַז דער מלאך-המוות האָט נישט קיין שליטה איבערן מענטש, וואָס איז, אין זײַן מהות, אומשטערבלעך. ער האָט דער דאָזיקער טעמע געווידמעט צוויי וויכטיקע, וואָגיקע ביכער. לויט זײַן צוגאַנג לעבן די טויטע אויף יענער וועלט און האַלטן אָן אפֿילו אַ קאַנטאַקט מיט אונדזערער. זײ רעדן, זײ מאַנען, זײ וואָרענען. די צרה איז אָבער, וואָס די לעבעדיקע זענען צו פֿאַרנומען מיט נאַרישע, עולם-הזשדיקע ענינים פֿדי צו פֿאַרשטיין די שפּראַך פֿון עולם האמת. די גאַנצע פֿאַראַפּסיכאָלאָגישע וויסנשאַפֿט באַווייזט, אַז ס'איז טאַקע אַזוי. גאָט האָט דעם מענטש נישט באַשאַפֿן פֿדי אים צו טייטן. דער טויט איז בלויז אַן איבערגאַנג: אויף יענער זײַט פֿלויט איז אַן אַנדערע וועלט פֿאַראַן, אַ וועלט וווּ אַלצדינג איז אמת און קודשדיק, וווּ אַלצדינג איז אייביקייט.

איז זאָל זײַן, רב אהרן, אַז איר זענט גערעכט. פֿאַרוואָס זשע, זאָגט מיר, כִּבעט אײַך, פֿאַרוואָס זשע אים דאָס האַרץ אַזוי צעבראַכן בײַ אײַער לווייה?

כִּדערמאָן זיך אין אונדזערע געשפּרעכן, וואָס זענען גיכער געווען שפּאַנענדיקע מאַנאָלאָגן: איך האָב ליב געהאַט, אין זײַן מחיצה, נישט צו זײַן עפעס אַנדערש ווי אַ צוהערער.

אין אָנהייב פֿלעג איך אים בעטן ער זאָל מיר דערציילן זכרונות פֿון זײַן פֿאַטער ר' הלל צייטלין ה[שם]י[קם]י[דעמו]: די לעגענדאַרע פֿיגור, וואָס האָט באַלויכטן דאָס וואַרשעווער ייִדנטום.

ס'דאַכט זיך מיר, אַז כִּהאַב וועגן דאָזיקן קדוש געלייענט אַלצדינג, וואָס ס'איז פֿאַראַן אין דרוק. ער האָט מיך לאַנגע יאָרן געהאַלטן ממש ווי צוגעשמידט צו זײַן געשטאַלט: דער פֿאַרוויסזער, דער פֿאַרוויסזאַגער, דער מקונן, דער דענקער, דער וועקער, דער טרייסטער און, צום סוף, דער מאַרטירער וואָס איז געגאַנגען צום טויט אין תּלית אײַנגעהילט און מיטן זוהר אונטערן אָרעם....

ווען דער גרויסער זון פֿלעגט רעדן וועגן זײַן גרויסן פֿאַטער, פֿלעגט אַ מאַדנע פֿײַערל זיך אָנצינדן אין זײַנע בלויע אויגן: "יאָ, מײַן טאַטע איז געווען, געווען...."

איצט, טײַערער רב אהרן, וועט מען זאָגן: "דער זון איז געווען, געווען...."

וואָס איז אהרן צייטלין אלץ נישט געווען? אַזאַ פֿילזייטיקן טאַלאַנט
האַט די ייִדיש-העברעישע ליטעראַטור ביז אים -- און אויסער אים -- נישט
פֿאַרמאָגט.

ער האָט פֿאַרפֿאַסט דראַמעס און פּאָעמעס, קלאַג-לידער און
הומאָרעסקעס, פֿילאָזאָפֿישע עסייען און ליטעראַרישע אָפּהאַנדלונגען; ער
האַט באַהערשט פֿרעמדשפּראַכיקע קולטורן גענוי ווי די אייגענע; ער האָט
ציטירט מאַמרי-חז"ל און חסידישע ווערטלעך און גלייכצייטיק דערמאָנט
עפעס פֿון אַ סאַקראַטעס אָדער אַ שאַפּנהויער....

פֿונדעסטוועגן האָט ער באַוויזן זײַן סטיל נישט צו באַלעסטיקן מיט
זײַנע קענטענישן. פֿונקט פֿאַרקערט: זײַן שרײַבן איז געבענטשט מיט פּשטות,
וואָס איז דער הויכפֿונקט פֿון קונסט.

פֿאַראַן שרײַבער רשאַים און פֿאַראַן שרײַבער צדיקים; רב אהרן האָט
געהערט צו דער צווייטער קאַטעגאָריע. ער איז פשוט אומפֿייק געווען
אַרויסזאָגן אַ שלעכט וואָרט וועגן דעם אָדער יענעם קאַלעגע. נאָך מער: ער
האַט אפֿילו וועגן דער ערשטער קאַטעגאָריע קיין שלעכטס נישט געקאָנט
זאָגן.

שעהען-לאַנג פֿלעגן מיר זיצן אין דער קיך פֿון זײַן דירה, אויף
ריווערסייד-דריי, און ער פֿלעגט דערציילן מעשהלעך פֿון אַמאָל, אַנאַליזירן
די געשעענישן פֿון טאָג, פֿאַרמולירן חידושים וועגן דער פרשה פֿון דער וואָך,
אויפֿמישן אויטאָביאָגראַפֿישע דערינערונגען -- און דאָס אלץ אָן לשון-הרע,
אָן רכילות.

נאָך מער: אָן ביטערניש. אפֿילו ווען ער פֿלעגט שילדערן זײַנע סאַמע
ערשטע איבערלעבונגען אין אַמעריקע, זײַן איינזאַמקייט בשעת די מלחמה-
יאָרן, זײַן אומעט און זײַן טרויער פֿון יענער טקופֿע, אפֿילו דעמאָלט פֿלעגט
ער אויך זיך אויסדריקן מיט אַ געלעכטערל: ער האָט בשום-אויפֿן נישט
געוואָלט מישפטן. כִּהער נאָך איצט זײַן שטים: "כִּיבין מיט זיך אַליין נאָך
נישט פֿאַרטיק געוואָרן.... כִּיפּרוביר נאָך אלץ דערגיין צום סוד פֿון מײַן לעבן.
פֿאַרוואָס האָט פֿונקט מיך דער תליון אויסגעמיטן -- פֿאַרוואָס מיך און נישט
אַנדערע, וואָס זענען געווען פֿיל ערלעכער און פֿיל בעסער ווי איך?...."

נאָר ווען מיר פֿלעגן אָנרירן דאָס קאַפיטל פֿון חורבן, פֿלעגט זײַן
פֿילאָסאָפֿישע שאַלועדיקייט זיך פֿון אים אָפּטאָן, זײַן פנים פֿלעגט זיך
צעפֿלאַקערן. "אַרעלע, באַרויך זיך.... טאַרסט נישט...." -- פֿלעגט רחל
צייטלין, מיט צאַרטקייט און ליבשאַפֿט, זיך מיט אים אויסטענען.
"דאָקטוירים האָבן באַפֿוילן.... דײַן האַרץ...." און כִּהער נאָך איצט זײַן
ענטפֿער: "וואָס ווײַסן די דאָקטוירים וואָס ס'טוט זיך בײַ מיר האַרץ?"

פֿלִיעֵן איצט שטיקער מחשבוֹת דורכן מוח, די שול איז כמעט ווי פֿול.
רבנים און שרייבער מאַכן הספדים אויף העברעִיש, ענגליש און יידיש. כ'הער
זייערע ווערטער, אָבער כ'הער נאָך מער -- מיט מײַן אינערלעכן אויער -- די
שטים פֿון רב אהרן אַליין.

"ניין," זאָגט ער, "די מיליאָנען קדושים זענען נישט אומגעקומען: זיי
לעבן ערגעץ-ווי און קוקן אויף אונדזער מענטשהייט מיט אָפּשיי... " ווייטער:
"פֿאַרוואָס האָט דער גורל מיך אויסגעמיטן? כּדי כ'זאָל קענען אַרויסגעבן
מײַן טאַטנס כתבֿים.... " אַן אַנדער מאָל: "אַ ייד, וואָס פֿאַרמאָגט נישט קיין
אהבֿת-ישראל, איז קיין מענטש נישט.... "

זאָל זײַן, רב אהרן, אַז איר זענט גערעכט. זאָל זײַן, אַז דער טויט איז
קיין מאָל נישט דער זיגער. אויב אַזוי, פֿרעג איך אײַך, פֿאַרוואָס איז דאָס
האַרץ אַזוי צעבראָכן גייענדיק נאָך אײַער אָרן אין מיטן גאַס? צי איז עס ווייל
איר זענט געווען דער לעצטער צייטלין? צי איז עס ווייל מיט אײַך איז אַוועק
מער ווי דער יחיד אַליין?

מיט שטומע בליקן און געבויגענע קעפּ גייען אײַערע פֿרײַנט און
תלמידים נאָך אײַער אָרן -- און ס'דאַכט מיר, אַז זיי וועלן נישט אויפֿהערן צו
גיין אַזוי אַ לאַנגע, לאַנגע צײַט.

Transcription: Leah Krikun
Conversion: Refoyl Finkel
Copyediting: Leonard Prager
Mirl Schonhaut-Hirshan
Noyekh Miller